

Poljske na naši univerzi Władysława Łaciaka obsežen Učbenik poljskega jezika (Lj. 1969) s slovarčkom najbolj uporabljenih besed ter praktični frazeološki slovar Poljski pogovori (Lj. 1969).

Ob njenem pedagoškem delu na univerzi je treba poudariti njeno ljubezen do predmeta, ki jo zna presaditi na

slušatelje, njeno prilagodljivost posebnim zanimanjem študentov za lingvistična vprašanja ali za literaturo, zlasti pa njeno požrtvovalnost, saj je pripravljena na željo skupine slušateljev voditi tudi dodatne nadaljevalne tečaje. Nekajkrat pa je že s študenti priredila recitacijske večere, ki so imeli lep uspeh.

Jože Koruza

Filozofska fakulteta v Ljubljani

Zapiski, ocene in poročila

DR. ANTON KACIN, GRAMMATICA DELA LINGUA SLOVENA*

Ko Vincenzo Franul de Weissenthurn, avtor slovenske slovnice v italijanskem jeziku Saggio grammaticale italiano-cragno-lino v uvodu v svoje delo navaja vzroke zanj, se retorično sprašuje: »... non conviene a noi forse d'applicarsi allo studio d'una lingua, la cui cognizione ci si rende altrettanto utile, che necessaria?« (1) Njegova slovnica je izšla l. 1811 v Trstu, »in Città, il cui contado ha per dominante la sola lingua Cragno-lina«. (2).

Potreba, da se tudi Italijani — in to ne samo iz obmejnih področij — naučijo slovenščine, je danes prav tako živa, motivacija te potrebe pa širša in globlja kot v Franulovi dobi, tesno povezana s številnimi gospodarskimi in kulturnimi dejavniki. Ker pa so že nekaj časa razprodani učbeniki, različni po obsegu, kakovosti in namenu, s katerimi bi si italijansko govoreči lahko pomagali pri učenju slovenščine v svojem jeziku, sta Državna založba Slovenije in Založništvo tržaškega tiska lansko leto izdala delo dr. Antona Kacina z naslovom Grammatica della lingua slovena (Slovnica slovenskega jezika).

Profesor slovenščine dr. Kacin (rojen l. 1901 v Idriji, danes živi v Trstu) ima na področju tovrstnih jezikovnih del že precej izkušenj, saj je že l. 1930 pregledal pred objavo slovnico Ivana Trinka Grammatica della lingua slovena ad uso delle scuole, (3) ki je izšla v Gorici, leto kasneje napi-

sal vaje zanj, še malo kasneje sestavil antologijo Pisano polje kot dopolnilo k vaji iz slovnice in prispeval pomemben delež k drugi izdaji slovnice G. Androviča Grammatica slovena (Milan 1943). Razen tega je bil soavtor slovnice za slovenske srednje šole v Trstu in Gorici.

Kacinova Slovnica slovenskega jezika ima uvod, v katerem M. Jevnikar, profesor za slovenski jezik in književnost na univerzi v Padovi, podaja kratek pregled in oceno slovnice slovenskega jezika, pisanih v italijanščini, od skromnega delca devinskega servita Alasia da Sommaripa Vocabolario italiano e schiavo iz l. 1607 do slovnice dr. Kacina. O njej pravi, da ima vse to, kar vsebujejo sodobne slovenske slovnice. »Ekspozicija je jasna, primeri izbrani, metoda primerna tako za samouke kot za šolsko rabo.« (str. 14)

Kacinova slovnica je zamišljena kot učbenik; vsaka izmed dvainštiridesetih lekcij ima vaje in seznam novih besed. Na koncu knjige so dodani prevodi vaj in slovensko-italijanski in italijansko-slovenski slovarček. Učbenik bi bil lahko preobsežen, zato se je avtor moral omejiti na izbrana poglavja iz normativne opisne slovnice. Pri tem ni uporabil skorajda običajnega prijema pri zasnovah učbenikov tujih jezikov: slovničnih pravil in opozoril ne izpeljuje iz posebej izbranega besedila, temveč izbrano slovnično snov obravnava

* DZS in ZTT, Ljubljana — Trst 1972.

va neposredno. Ker je opisna slovnica jezikoslovna panoga, ki razgrinja jezikovni sestav na vseh ravneh, od glasoslovne preko oblikoslovne do skladenjske in pomenške, mora biti izbor tak, da je informacija o jeziku čim popolnejša.

V Slovnici slovenskega jezika prva lekcija posega v glasoslovje in pravopis, v ostalih pa je v ospredju predvsem oblikoslovni prikaz posameznih besednih vrst. Medmeta ne obravnava. Tudi pri posameznih besednih vrstah niso zajete vse značilnosti kategorij. Pri pridevniku npr. niso obravnavani vrstni pridevniki (Primerjaj; Bajec, Kolarič, Rupel, Slovenska slovnica, str. 157 — v nadaljnjem besedilu Ss). Iz skladnje so prikazani samo drobci, npr. vezava s predlogi, vezava števnikov, raba in sosledica časov. Iz besedotvorja so izbrane glagolske sestavljenke, od samostalniških izpeljank pa manjšalnice.

Vprašanje je, ali je snov metodično primerno razvrščena. Besedne vrste so z večjimi ali manjšimi odstopi razporejene v zaporedju: samostalnik, pridevnik, glagol, ob glagolu so prikazani zaimki, števnik in prislovi. S predlogi se začne bralec seznanjati že v tretji lekciji v zvezi s sklanjatvami. Tudi glagol začne spoznavati že na začetku učbenika, vendarle je osrednja obravnava te besedne vrste v drugem delu knjige, ko je glagol prikazan po glagolskih vrstah in so obravnavani glagolski vid, nakloni, neosebne glagolske oblike, spregatev in trpniku ter raba in sosledica časov. Na zadnjem mestu so vezniki. — Lekcije niso vedno usklajene po težavnosti in zahtevnosti. Tako so v tretji lekciji dani osnovni sklanjatveni vzorci kar treh sklanjatev. Če je tak zgoščen način obravnave primeren zaradi primerjave končnic, potem bi bilo najbolje navesti vzorce vseh štirih sklanjatev. Avtor pa nam predstavi drugo sklanjatev šele v trideseti lekciji.

Z metodičnega stališča je sprejemljivo, da so določena poglavja predstavljena tako, da Italijana spominjajo na tipična poglavja iz slovnice njegovega materinega jezika (npr. nepopolni samostalniki, vljudnostna oblika). Glede na slovenske slovnice pa se postavlja vprašanje, ali je primerna drugačna razvrstitev sklanjatev. V Kacinovi slovnici so namreč samostalniki ž. spola, ki imajo v edninskem imenovalniku končnico — *o*, klasificirani v četrto sklanjatev. Možnost, da bo učeči dopolnjeval svoje znanje s pomočjo slovenskih slovnice, v katerih je ustaljena klasifikacija sklanjatev, govori zoper novo delitev.

S tovrstno problematiko se tesno povezuje vprašanje strokovnega izrazoslovja. V Slovnici slovenskega jezika je za *obrazilo* in *končnico* rabljen en sam izraz: *desinenza*. Po Bajec-Kalanovem Italijansko-slovenskem slovarju (1960) pomeni *desinenza* končnico in obrazilo, torej oblikoslovni in besedotvorni pojem, v Kotnikovem Slovensko-italijanskem slovarju (1965) pa najdemo za obrazilo izraza: *forma flessionale*, *sillaba formativa*, beseda *končnica* pa ni zabeležena. Ločitev dveh tako različnih slovnicih pojmov bi bila nujna, če naj bi tujcu prikazali različno sistemsko vrednost obeh vrst formantov.

Ker bi bilo preobširno natančno poročati o vsej slovnici snovi učbenika in jo strokovno ovrednotiti, predstavljam nekoliko natančnejše samo prvo lekcijo. Ob njej se nam bodo pokazali tudi nekateri značilni metodološki prijemi.

S prvo lekcijo je imel avtor namen seznaniti italijansko govorečega s slovenskimi glasovi in ga naučiti (zapisovati ter) brati slovensko besedilo. Na koncu lekcije so za vajo dodana besedila za branje. Po prikazu abecede pravi, da v slovenščini vsaka črka označuje le en glas, izjema so samo črke *e*, *o* in *l*. Morala bi biti navedena vsaj še črka *v* in dano opozorilo, da v pisavi — razen nekaj izjem — ne zapisujemo soglasniških premen, do katerih prihaja v govoru zaradi spremembe glasovnega okolja. Avtor ne ločuje fonema od variante fonema in pušča ob strani pravila razvrstitve v slovenskem glasovnem sestavu, ki jih pravopis beleži pretežno po zgodovinskem načelu. Z izgovorom črk seznanja tako, da navede nekaj primerov podobnega izgovora v italijansčini. Italijanskih primerov je včasih kar preveč, saj bralec hitro dojame, za kateri glas njegovega materinega jezika gre. Veliko število slovenskih primerov pa služi že za vajo in branju. Ko skuša opisati glasove, ki jih italijanski knjižni jezik nima, predstavi polglasnik kot glas, ki se, kadar je poudarjen, izgovarja »kratko, suho, zamolklo«, kadar je nepoudarjen pa »kratko in slabo zveneče«. Zaradi nazornosti opisa bi lahko opozoril na ta glas v italijanskih narečjih, saj skoraj ni povprečno izobraženega Italijana, ki ne bi vedel npr. za neapeljski polglasnik, ali pa spomnil na podoben glas v drugih jezikih, kot je to storil pri glasu ž.

Takoj na začetku lekcije opozarja, da je treba ločiti glas in črko, toda včasih ju zaradi nerodne ubeseditve sam pomeša. Formulacija, da se slovenski soglasniki *b*, *d*,

f, n, m, p, r, t, v izgovarjajo kot ustrezni italijanski, je sama po sebi pravilna. Toda ko se veže na naslednjo, da »c ustreza vedno, v kakršnemkoli položaju je, ostremu z«, lahko nevarno zapelje bralca, ki ni opozorjen na porazdelitev slovenskih glasov, da bo zgoraj navedene črke bral vedno enako in slišali bomo izgovor kot [grob], [sladaka], [cerkev] ipd.

Do nelepe, če že ne nepravilne izgovorjave lahko pripelje tudi informacija: »L se izgovarja na dva načina — kot l v italijanščini ali kot u«. (str. 17) Moral bi biti naveden izgovor ų, in le v določenih položajih varianta u. Za izgovor l kot l dr. Kacin navaja naslednje položaje, podprte s primeri.

1. na začetku besede
2. med dvema samoglasnikoma
3. po soglasniku
4. v roditelju mn. ženskih samostalnikov na -la in srednjih samostalnikov na -lo
5. v čisto knjižnih besedah, v besedah tujega izvora, v neologizmih in v nekaterih lastnih imenih
6. v mnogih besedah pred soglasnikom; za te primere ni splošnega pravila. (str. 17, 18)

Ta pravila so hudo razdrobljena. Prvi trije položaji se dajo reducirati samo na enega: na položaj pred samoglasnikom. Primeri *skalnat*, *čelni*, *deželni*, ki jih najdemo pod točko 6, se dajo grupirati kot izpeljanke iz samostalnikov na -la in -lo. V teh l izgovarjamo vedno kot l. (Prim. Ss, str. 42) Tudi nekateri drugi primeri pod točko 6, kot *samostalni*, *razpredelnica*, *Rudolf*, *Leopold*... niso najboljši, ker bi se dali uvrstiti pod točko 5. Tak način obravnave, zlasti premalo zgoščena in prešibko posplošena pravila, delajo učbenik precej zahteven. Za ilustracijo še en primer. Posebej je obravnavan izgovor *lj* in *nj*. Za izgovor l + ĵ in n + ĵ je naveden položaj na začetku besede, med dvema samoglasnikoma in med soglasnikom in samoglasnikom, kar se spet da reducirati na en položaj: pred samoglasnikom.

Ker je prva lekcija metodološko naslonjena predvsem na razlike med slovenskim in italijanskim pravopisom in glasoslovjem, je bralec opozorjen tudi na »dvojne soglasnike«, ki jih slovenski jezik ne pozna. Vendar se tudi v slovenščini zgodi, da pri-

deta na meji dveh besed ali na meji dveh morfemov skupaj dva enaka soglasnika. »V takih primerih ne izgovarjamo istega soglasnika dvakrat zaporedoma, marveč ga v enkratnem izgovoru daljšamo in krepimo.« (Ss, str. 26, prim. tudi J. Toporišič, Skj 1, str. 137) V Slovnici slovenskega jezika pa je predpisan ločen izgovor enakih soglasnikov. Zabeleženi so samo primeri, v katerih sta enaka soglasnika tudi zapisana (tip: oddati), izpuščeni pa taki, kjer se pisna podoba glede na zvenečnost loči od govorne (tip: odtajati).

O izgovoru dveh sosednjih samoglasnikov ni informacij, bile bi pa zaželene, ker ima italijanski jezik dvoglasniške foneme, slovenski knjižni jezik pa ne.

Bralec je pravilno opozorjen, da pisanje naglasnih znamenj v nobenem primeru ni obvezno. V učbeniku so naglasna znamenja do osemnajste lekcije pisana povsod, potem pa samo na novih besedah in oblika. Sicer sem ter tja kakšno manjka in naglasne dvojnice niso označene.

Iz prikazanega je razvidno, da avtor ni imel namena prikazati slovenskega glasovnega sestava in njegovih pravil, zato tudi ne posreduje nobenih načelnih ugotovitev o količinski in kakovostni glasov, o njihovi razvrstitvi in o naglasu, številu naglasov v besedi ter o naglasnih tipih. Zaradi nuje izbora se ni mogel posvečati vsem variantam obravnavanih fonemov in glasoslovnim podrobnostim. A ne glede na avtorjeve poglede na jezik in ne glede na metodo obravnavanja je treba posredovati toliko takih informacij, da se učeči nauči pravega izgovora in zapisovanja danega jezika.

Dr. Kacin se je v tej slovnici posvetil predvsem oblikoslovju. Zato je skrbno zbral ogromno število primerov, navedel dolge sezname posameznih oblikoslovnih kategorij. V vsakem primeru skuša biti čimbolj jasen, nazoren. Včasih celo brez potrebe daje popolne paradigme. Pri »nepravilnih samostalnikih« tretje sklanjatve *dan*, *konj*, *las*, *mož*, *oče*, *otrok*, *voz*, *zob* navaja cele sklanjatve, čeprav je pri nekaterih premen v osnovi oziroma v končnicah samo toliko, da bi bilo bolje opozoriti le na »nepravilne« oblike, in čeprav *zobje*, *lasje*, *možje*, *vozeje*, *ljudje* sestavljajo v množini skupino z enim sklanjatvenim vzorcem. — Gre za to, da ne bi dobili vtisa, da je slovenski jezik ena sama izjema.

So pa poglavja v oblikoslovju, kjer je iskanje enotnega vzorca ali združevanje v skupine z značilno potezo težavno. Tako je npr. pri samostalnikih m. spola, ki se v im. ed. končujejo na -r. Slovnica slovenskega jezika prinaša pri obravnavi tega tipa samostalnikov 49 imen, ki imajo v odvisnih sklonih podaljšavo z j, in 49, ki je poznajo. Zanimivih primerov, ko sta mogoči podaljšana in nepodaljšana osnova, ne omenja. A kljub zapletenosti razvrščanja samostalnikov, ki so sredi živega jezikovnega oblikovanja, je mogoče najti glavna načela uvrščanja v sklanjatveni tip (glej F. Jakopin, K uvrstitvi moških samostalnikov na -r, Jis IX 1964 53—58; J. Toporišič, Skj 1, str. 170)

Znano je, kako je oblikovno bogat slovenski glagol. V primerjavi z italijanskim loči tudi glagolski vid, ki ga avtor slovnice dobro razloži bralcu, ki v svojem materinem jeziku izraža trajanje dejanja predvsem z različnimi oblikami za čase. Pred glagolskim vidom se učeči seznanj z glagoli po klasičnih šestih glagolskih vrstah. V šestnajstih zaporednih lekcijah je dan krajši ali daljši seznam glagolov v nedoločniku, 1. osebi ed. povednega sedanjika, deležniku na -l in v velelniku za 2. osebo ed. Za glagole 1. vrste in 3. razreda 5. vrste avtor sam ugotavlja, da so oblikovno tako razvejani, da je za Neslovenca bolj preprosto in primerneje študirati vsakega posebej. Če že ne v tem primeru, bi se pa vendarle tudi pri glagolu dalo kaj podati bolj celostno in kaj poenostaviti, kar bi olajšalo zapomnitev, hkrati pa usposobilo učečega, da se v jezikovnem sestavu, ki si ga skuša osvojiti, tudi sam znajde. Če bi avtor npr. na začetku podal morfemsko zgradbo glagola, seznanil s sestavljenimi in nesestavljenimi glagolskimi oblikami in pokazal, kako sestavljene oblike delamo iz sedanjiške in nedoločniške osnove, bi se skrčili seznanj in število popolnih vzorcev. Tako pa je v učbeniku več kot petnajstkrat zapisan celotni spregatveni vzorec povednega sedanjika, kar deluje nekako zastrašujoče. Dati moramo vse priznanje avtorjevi skrbnosti pri naštevanju oblik, zlasti ko gre za glagolske sestavljenke, kjer se s sestavo pogosto spremeni tudi pomen, za urejene spiske dovršnih in nedovršnih glagolov, toda na račun tega je manjša pozornost posvečena drugi plati jezikovnega znaka — njegovi funkciji. Zato učeči ne dobi zadovoljive podobe izraznih možnosti slovenskega jezika. Nekoliko več se je avtor ukvarjal z rabo in pomenom pravih in

nepravih predlogov in jo podprl s primeri. Pomanjkljiva osvetlitev rabe pa je zlasti opazna pri glagolu, ob časih, naklonih in neosebni glagolskih oblikah. Označene so samo nekatere najosnovnejše funkcije omejenih kategorij, njihova drugotna raba — npr. prihodnjik lahko izraža določeno modalnost, pogojnik in nedoločnik velelni naklon ipd. — raba, ki zelo poživlja jezik, pa ostane neomenjena. Pri vsaki besedni vrsti je informacija o rabi in pomenu nepopolna, ponekod je pa sploh ni. Ob naštevanju pomanjkljivosti pa je treba ponovno poudariti, da ne moremo od tovrstnega učbenika za tužce zahtevati, da bo vseboval vse, kar vsebuje slovenska slovnica.

Besedno in oblikoslovno bogastvo Slovnice slovenskega jezika bi delno lahko oživile vaje, ki so sestavni del lekcij. Skoraj vse vaje so prevodi iz slovenščine v italijanščino in obratno. Spočetka so to le nepovezani stavki, kasneje se jim pridružijo razni sestavki. Privlačnih vaj izbirnega ali dopolnilnega tipa ni. Jezik v prevodih bi lahko zaživel polneje, če bi bili stavki sintaktično pestrejši, njihova zgradba bolj razgibana. Tako pa tudi sestavki, ki so sicer različni po vsebini — nekaj značilnih naslovov: Stanovanje, Hrana in pijača, Slovenski jezik, Slovenija, Postojnska jama ... prispevajo predvsem k obogatitvi besedišča, zelo malo pa k osvajanju različnih stavčnih vzorcev in sintaktičnih struktur sploh. Vsi sestavki so pisani v podobnem opisno-poučevalnem slogu. Nekaj besedil iz slovenske umetne književnosti ne more odtehtati slogovne monotonosti, ki veje iz sestavkov. Sicer so za tužca besedila, ki pripovedujejo o Sloveniji in njenih naravnih in kulturnih znamenitostih, gotovo zanimiva in poučna. (Samo v njih ne bi smelo biti nerodnih formulacij, kot je npr. Štirje slovenski narodi Jugoslavije so Slovenci, Hrvati, Srbi in Makedonci (str. 98), ki v sobesedniku izzveni tako, kot da so sploh samo ti štirje. Podobno je s podatkom, da se slovenska književnost začena z letom 1551 (str. 91).

S področja skladnje bi bila potrebna tudi kakšna informacija o besednem redu. Dr. Kacin se je z besednim redom že ukvarjal, saj je kot soavtor Androvičeve slovnice obravnaval npr. stavo naslonk. Tako pa se učečemu oblikuje čut za slovenski besedni red zgolj ob stavkih iz vaj. Koliko v tem smislu ustrezajo prevodi iz enega jezika v drugega in obratno, bi bilo potrebno sistematično preučiti.

Slovnica slovenskega jezika je učbenik, ki omogoča obvladati tujcu nekatere značilnosti slovenskega jezika, ne spozna ga pa z njim izčrpno in ne pokaže mu ga kot za-

nimiv in razgiban slovenski jezik z bogato kulturno dediščino in socialno razvejano-
nostjo.

Milica Cvetek-Russi
Univerza v Trstu

NOV ZVEZEK KRATKE LITERARNE ENCIKLOPEDIJE

V sedmem zvezku Kratke literarne enciklopedije, ki je izšel z letnico 1972 v Moskvi, je naši literaturi posvečenih samo pet krajših sestavkov, eden med njimi pa pravzaprav obravnava slovenske avtorje samo v zvezi s predstavniki drugih jugoslovanskih literatur.

Pod geslom »literatura odpora« so slovenski avtorji (Kajuh, Bor, Župančič, Klopčič, Jarc, Gruden) pravzaprav samo omenjeni. Avtorica N. B. Jakovleva v nekaj zelo splošnih stavkih omenja posamezne literarne zvrsti in najvidnejše avtorje iz tistega obdobja, navaja številko 9.500 publikacij iz obdobja NOB, omenja pa tudi najbolj prevajane sovjetske avtorje. Velja omeniti tudi to, da se avtorica v svojem sestavku opira samo na sovjetske vire in da med publikacijami ne navaja niti ene, ki bi izšla pri nas.

Tri sestavke — o Josipu Stritarju, Janezu Trdini in Primožu Trubarju je prispevala M. I. Ryžova. Pri Josipu Stritarju najdemo poleg osnovnih biografskih podatkov in njegovega uredniškega dela naštetu tudi vsa najvažnejša dela, prav pa bi bilo, če

bi avtorica omenila vsaj še njegovo študijo o Prešernu. Nerazumljivo pa je, zakaj je naslov Gospod Mirodolski preveden s »Svjaščnik Mirodolskij«. — Podrobne biografske podatke najdemo tudi pri Janezu Trdini, naštetu pa so tudi vsa najpomembnejša dela. Najboljši sestavek je M. I. Ryžova napisala o Primožu Trubarju. Kljub kratkosti je sporočilo dovolj pregledno, obenem pa je to edini prispevek z malo podrobnejšim navajanjem del in virov.

Druga poznavalka slovenske literature — E. I. Rjabova — je za ta zvezek napisala o F. S. Finžgarju sestavek, ki ga odlikuje obširno navajanje biografskih in bibliografskih podatkov in dobro poznavanje literature o njem.

Morda samo še to: slovenska literatura je zaradi velike razgledanosti avtorjev, ki pišejo o njej, v tej enciklopediji dobro zastopana, kljub temu pa bi spisek obravnavanih avtorjev lahko vsaj malo razširili in v zvezek vključili še nekaj imen, kot npr. Tavčar, Udovič in še kdo.

Alenka Logar-Pleško
Filozofska fakulteta v Ljubljani

NEKAJ MISLI OB SODOBNI ORGANIZACIJI POUKA KNJIŽEVNOSTI

Pouk književnosti zahteva danes nove metode; ne zato, ker bi hoteli učiti drugače, ampak zato, ker se je spremenilo življenje, predvsem odnosi med ljudmi. Ti so bolj neposredni in enakopravni in kot taki vplivajo tudi na odnose med učencem in učiteljem. Učenec ni več samo objekt, ki poslušna našo razlago, temveč soustvarjalec v učnem procesu.

Interpretacijska metoda pri pouku književnosti daje veliko možnosti za uveljavljanje učenčevih ustvarjalnih sposobnosti. Dr. Dragutin Rosandič je v reviji Vzgoja in izobraževanje¹ nanizal precej primerov, ki kažejo, kako naj se lotimo sodobnega pouka književnosti v srednji šoli. Osnovna šola se je že močno približala novi metodi,

zato je logično, da srednja šola njeno delo izpopolni. Kakšna je interpretacijska metoda? Interpretacija umetniškega dela se deli v glavnem na:

- fazo doživljanja umetnine in
- fazo spoznavanje umetnine.

V prvi fazi je treba učence pripraviti za sprejem umetniškega dela; po branju sledi emocionalna pavza. V drugi fazi postavljamo učencem vprašanja, ki razvijajo vse njihove intelektualne sposobnosti (sposobnost opazovanja, logičnega sklepanja, kri-

¹ Dr. Dragutin Rosandič, Sodobna organizacija pouka književnosti v srednji šoli, Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana 1972, št. 8.